

Marian Rola

Ogólnopolskie sympozjum kanonistów w ATK

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 28/3-4, 325-331

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ogólnopolskie sympozjum kanonistów w ATK

Jesienne ogólnopolskie sympozjum naukowe zorganizowane 26 XI 1984 r. przez Wydział Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie było poświęcone problematyce poruszanej na 5-ym Międzynarodowym Kongresie Prawa Kanonicznego, który obradował w stolicy Kanady Ottawie od 19 do 26 sierpnia tegoż roku. Otwierając sympozjum Dziekan Wydziału Prawa ATK, ks. doc. dr hab. Stanisław Ferdynand Pasternak skierował słowa powitania pod adresem zebranych: Rektora ATK ks. prof. dra hab. Remigiusza Sobańskiego, przedstawicieli Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, uczelni w Krakowie, wydziałów teologicznych, seminariów duchownych, sądów kościelnych, kurii biskupich oraz pracowników naukowych i studentów miejscowego wydziału. Następnie ks. doc. Pasternak zasygnalizował, że obecne sympozjum obejmie tylko niektóre zagadnienia poruszone w Ottawie i podkreślił, że w Kongresie brała udział liczna grupa kanonistów polskich, a ks. prof. Sobański, ks. prof. Żurowski i ks. prof. Pieronek prowadzili seminaria naukowe, zaś ks. prof. Krukowski przedstawił swój pisemny komunikat.

Autorem pierwszego referatu na sympozjum był ks. prof. dr hab. Marian Fąka, którego wystąpienie nosiło tytuł *Kongres Kanonistów w Ottawie i jego problematyka*. Prelegent przedstawił najpierw krótką historię dotychczasowych kongresów prawa kanonicznego. Obecny kongres był piątym z kolei i zgromadził około 200-u kanonistów z całego świata. Kanonistów polskich było 14-tu: ks. bp Grocholewski z Rzymu, ks. prof. Fąka, ks. prof. Pastuszko, ks. doc. Pasternak, ks. prof. Pawluk, ks. prof. Sobański, ks. prof. Szafrowski i ks. prof. Żurowski z ATK, ks. prof. Krukowski i ks. doc. Stasiak z KUL, ks. dr Dyduch i ks. prof. Pieronek z Krakowa, ks. doc. Walachowicz z Poznania i ks. dr Górecki z Wrocławia.

W zasadniczej części referatu ks. prof. Fąka omówił kolejno tematykę poszczególnych wystąpień, które miały miejsce w Ottawie. Przedmiotem obrad tegorocznego kongresu był nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. Otwarcia obrad dokonał przewodniczący Międzynarodowego Stowarzyszenia Kanonistów prof. Pedro Lombardia, a prof. Gismondi wygłosił przemówienie poświęcone prof. D'Avack, pierwszemu przewodniczącemu Stowarzyszenia. Przed południem odbywały się sesje ogólne, na których gromadzili się wszyscy uczestnicy. Natomiast po

południu można było wybrać udział w jednym z kilku seminariów naukowych, w zależności od zainteresowań i możliwości językowych. Uczestnicy dyskusji oprócz ustnych wystąpień mogli nadsyłać pisemne komunikaty. Pierwszego dnia wieczorem uczestnicy kongresu odprawili w miejscowej bazylice katedralnej Mszę św. koncelebrowaną wraz z arcybiskupem Ottawy. Drugiego dnia miało miejsce walne zebranie Międzynarodowego Stowarzyszenia Kanonistów. Czwartego dnia nastąpiła przerwa w obradach i można było skorzystać z wycieczki turystycznej. Piątego dnia wieczorem kanonistów podejmował rektor Uniwersytetu św. Pawła w Ottawie wraz z organizatorem tegorocznego kongresu, prof. G. Morrisey'em, dziekanem Wydziału Prawa Kanonicznego tegoż uniwersytetu. Szóstego dnia, po referacie końcowym, zamknięcia kongresu dokonał prof. Lombardia.

Referaty poświęcone były następującym tematom: Teologiczne podstawy kodyfikacji prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego (E. Corecco), Nowy Kodeks w świetle historii kodyfikacji prawa kościelnego (A. M. Stickler), Kierownictwo kościoła partykularnego (W. Aymans), Nowe prawo małżeńskie (L. de Luca), Zastosowanie nowego Kodeksu w najbliższych latach (F. Morrisey). Prowadzący poszczególne seminaria naukowe przedstawili swoje zapatrywania i kierowali dyskusjami dotyczącymi zagadnień: Kodyfikacja prawa kanonicznego a systemy prawne (C. Mirabelli), Prawo rzymskie w nowym Kodeksie (A. Gauthier), Metoda nowego Kodeksu (J. M. González del Valle), Eklezjologia nowego Kodeksu (R. Sobański), Wierni w nowym Kodeksie (M. Condorelli), Władza i wolność w Kościele (M. Żurowski), Kodeks a ekumenizm (A. Taché), Kodeks a reforma centralnych organów administracyjnych (W. Schülz), Trybunały apostołskie (Z. Grocholewski), Przedstawiciele papieża w kontekście kolegalności (G. Robinson), Konferencje Episkopatu (G. Feliciani), Synody partykularne (J. H. Provost), Życie zakonne a Kościół powszechny (J. Beyer), Zakonnicy a kościół lokalny (G. Lesage), Dobra doczesne i osobowość prawna (A. Maida), Rady i synod w kościele lokalnym (C. Cardia), Wierni w kościele lokalnym (E. Caparros), Parafia i wspólnota kościelna (J. Schlick), Diakonat stały (L. Spinelli), Zagadnienia międzyobrzędkowe w nowym Kodeksie (J. D. Faris), Życie i posługa duchownych (J. Passicos), Istotne elementy małżeństwa kanonicznego (P. Viladrich), Niezdolność psychologiczna do małżeństwa w/g nowego Kodeksu (D. Fellhauer), Małżeństwo a ekumenizm (L. Örsy), Błąd i podstęp w nowym Kodeksie (V. de Reina), Zawarcie małżeństwa pod warunkiem (R. Weigand), Trybunały regionalne (A. Desrochers), Reforma wyroku (T. Pieronek). Zostały też zgłoszone na piśmie komunikaty: Prawo zwyczajowe w/g nowej kodyfikacji (J. A. F. Arruty), Prawo do aktywności kobiet w nowym Kodeksie (J. A. Range), Funkcje publiczne w nowym Kodeksie (J. Calvo Otero), Terminologia nowego Kodeksu odnosząca się do Kościoła (R. Pagé), Władza i prałatury per-

sonalne (A. de Fuenmayor Champin), Pozycja i ochrona małoletniego w/g nowego Kodeksu (R. Cappola), Teoria aktu prawno-kanonicznego (J. Fornés), Odpowiedzialność za szkodę wynikłą z bezprawnego aktu administracyjnego (J. Krukowski), Znaczenie nowej normy kodeksowej o ekskomunice dla teologicznego uzasadnienia kościelnego prawa karnego (G. Libero), Prowincja kościelna i region kościelny (J. I. Arrieta), Kościół misyjny w nowym Kodeksie (J. A. Eguren), Kościelne forum prawne (R. A. Kenyon), Organizacja diecezjalna i reforma Kodeksu na przykładzie diecezji Asidona-Jerezano (J. C. Ibán Perez), Kościół i wspólnota w nowym Kodeksie (R. Puza), Pojęcie Wikariusza Biskupiego dla zakonników (A. E. Verbrughe), Dziedzictwo artystyczne Kościoła w/g nowego Kodeksu (C. Presas Barrosa), Ocena zgody małżeńskiej przy nadzwyczajnej formie kanonicznej zawarcia małżeństwa (J. Martínez-Torrón), Homoseksualizm a małżeństwo (P. A. Bonnet), Uwagi o wykluczeniu istotnego elementu małżeństwa (J. G. Ordeñana), Znaczenie podstępu pośredniego w nowym prawie małżeńskim (M. C. Camarero Suarez), Wpływ historyczny podstępu na jego uznanie przez prawodawcę (M. J. Ruiz-Capillas), Normy nowego Kodeksu dotyczące warunku (M. J. Villa).

Ks. prof. Fąka omawiając ogólnie wyżej wymienione zagadnienia nieco dłużej zatrzymał się nad wystąpieniem prof. Sticklera, który w swym referacie podkreślał, że nowa kodyfikacja z jednej strony nie jest zupełnie nowym prawem, lecz kontynuacją ustawicznie trwającego rozwoju prawa kościelnego, z drugiej zaś strony nie jest jedynie nowym usystematyzowaniem dotychczasowych przepisów, lecz zawiera wiele istotnych zmian. Zmiany te zostały zainspirowane nie tyle przez naukę prawa, ile przez Sobór Watykański II. Nowy Kodeks jest wynikiem dążenia do — używając sformułowania ks. prof. Sobańskiego — prawnego wyrażenia teologicznych treści podanych przez Sobór. Brak czasu, niepokoje wywołane w życiu kościelnym przez kontestację oraz domaganie się szybkiego wydania nowego Kodeksu sprawiły, że nie wszystko zdołano należycie dopracować, pogłębić i poddać próbie. Dlatego w kodeksie z 1983 r. znajdujemy wiele niejasności. Nie wyjaśniono do końca relacji między władzą w Kościele powszechnym i w kościołach partykularnych, między jurysdykcją kościelną i władzą świecącą, między urzędem a władzą w Kościele. Doprecyzowania domaga się też problem, w jakim stopniu diakoni ustanowieni na sposób stały mogą podejmować czynności świeckie, a na ile zobowiązani są do podporządkowania ograniczeniom wyłączającym duchownych z życia świeckiego. Także dokładniejszego określenia domaga się pojęcie podstępu w kościelnym prawie małżeńskim. Te i inne „minusy” nowej kodyfikacji nie pozbawiają jej jednak — zdaniem prof. Sticklera — doniosłego znaczenia dla wcielania w życie idei Soboru Watykańskiego II.

Drugi referat *Eklezjologia nowego Kodeksu — problemy dyskusyj-*

wane zaprezentował ks. prof. dr hab. Remigiusz Sobański. Na początku przypominał, że zainteresowanie eklezjologią na gruncie nauki prawa kanonicznego rozpoczęło się po Soborze Watykańskim II, kiedy to dokonywana reforma prawa kanonicznego z konieczności musiała uwzględniać orzeczenia soborowe dotyczące Kościoła. Dlatego też i kongres w Ottawie, poświęcony nowej kodyfikacji, nie mógł pominąć problematyki eklezjologicznej, której m. in. było poświęcone seminarium naukowe prowadzone przez autora niniejszego referatu, wygłaszanego na ATK. Zdaniem ks. prof. Sobańskiego już samo porównywanie eklezjologii kodeksowej z eklezjologią soborową zawiera niebezpieczeństwo, gdyż niemożliwą jest rzeczą adekwatne przełożenie języka teologii na język prawny, tym bardziej, że obydwa te języki nie zawsze są zdolne do należytego oddania rzeczywistości nadprzyrodzonej. Tym niemniej można i trzeba zadawać sobie pytanie, na ile nowy Kodeks oddaje myśl soborową. Systematyka nowej kodyfikacji wskazuje, że usiłowano dostosować się do eklezjologii Vaticanum II: księga o Ludzie Bożym, zastąpienie wywodzących się z prawa rzymskiego „rzeczy” pojęciem nauczycielskiej i uświęcającej działalności Kościoła są tego dowodem. Brak natomiast wyodrębnionego zespołu norm o pasterskiej posłudze Kościoła świadczy, że nie udało się podziału nowego Kodeksu dostosować całkowicie do soborowej wizji Kościoła. Kodeksowe ujęcie obowiązków i praw wiernych słusznie sygnalizuje, że podmiotem aktywności w Kościele są wszyscy wierni i najpierw trzeba mówić o obowiązkach, a dopiero potem o prawach. Nie uwydatnia się jednak w ten sposób fundamentalna prawda, że chrześcijanina (a więc jego praw) nie konstytuują obowiązki, lecz Łaska. Ogólna wzmianka o odrodzeniu w Chrystusie, zawarta w kan. 208, zdaniem ks. prof. Sobańskiego niewystarczająco ukazuje zasadniczy fundament aktywności wiernych w Kościele. Również zbyt mało powiedziano o prawie do wspólnoty jako podstawie tejże działalności, choć z uznaniem należy stwierdzić, że przewyżczono dawny indywidualizm i przesadne akcentowanie roli hierarchii. Określenie wiernych w kan. 204 § 1 i stwierdzenie w kan. 11, kto podlega ustawom kościelnym, wskazuje na dostrzeżenie, że istnieją wspólnoty odłączone, że nie są one pozbawione możliwości zbawienia i że mają swoje uprawnienia właśnie jako wspólnoty. Natomiast stwierdzenie w kan. 204 § 2, że Kościół jest ukonstytuowany jako społeczność i trwa w Kościele katolickim, wprowadzone jest nie z istoty Kościoła, lecz z analogii do społeczności świeckiej i sprawia wrażenie, że kodeksowy obraz Kościoła jest dychotomiczny. Ten dychotomiczny obraz jest pogłębiony przez przyjęcie w kan. 135 i 129 monteskiuszowskiego pojęcia władzy rządzenia, analogicznej do władzy świeckiej. Przyjęcie tego pojęcia pomija fakt, że władza pasterzowania w Kościele łączy ze sobą nieoddzielnie także posługę nauczania i uświęcania.

Opierając się na powyższych spostrzeżeniach w zakończeniu swego referatu ks. prof. Sobański wyciągnął wniosek, że eklezjologia nowego Kodeksu nie odzwierciedla należycie wspólnotowego charakteru Kościoła. Nie potrafił oderwać się całkiem od analogicznego do świeckiego pojmowania Kościoła jako *societas* i wypracować własnej teorii prawa opartej na *communio*. Tym niemniej proces ten został zapoczątkowany i będzie determinował rozwój prawodawstwa kościelnego. Również dyskusja na seminarium naukowym prowadzonym przez ks. prof. Sobańskiego w Ottawie zdaje się na to wskazywać. Poruszano w niej bowiem szczególnie zagadnienia związane z relacją: *societas-communio*.

Po referacie ks. prof. Sobańskiego nastąpiła dyskusja nad obydwoma referatami. Zabierając w niej głos jako pierwszy ks. prof. dr hab. Tadeusz Pieronek poruszył problem ciągłości myślenia kanonistycznego i wskazał, że na przerwanie tej ciągłości w odniesieniu do pojęcia Kościoła miały wpływ uwarunkowania historyczne, a mianowicie myśl oświecenia, wyrażająca się np. w zasadach józefinizmu. Sobór Watykański II dostrzegł, że prawo kościelne jest pochodną Kościoła — Tajemnicy i że rolę organizmu społecznego Kościoła należy pojmować jako służebną w stosunku do ożywiającego Ducha Chrystusowego, analogicznie do relacji zachodzącej w Słowie Wcielonym. Nowy Kodeks też to dostrzegła, ale brak jeszcze wyklarowanego myślenia prawniczego, o czym świadczy np. pominięcie określenia roli prawa Bożego w systemie prawnym Kościoła. Drugi uczestnik dyskusji, ks. prof. dr hab. Marian Myrcha stwierdził m. in., że nowy Kodeks Prawa Kanonicznego dotyczy tylko Kościoła Łacińskiego, dlatego pominięto w nim fundamentalne zagadnienia teologicznego pojęcia Kościoła i roli prawa Bożego, które to zagadnienia winny znaleźć się w prawie fundamentalnym dotyczącym całego Kościoła. Należy też zwrócić uwagę, że — poza prawem karnym — Kodeks zawiera obiektywne ujęcie Kościoła, natomiast ujęcie subiektywne jest raczej domeną teologii. Kolejny dyskutant, p. prof. dr hab. Henryk Kupiszewski wyraził opinię, że dążenie do oddania teologicznych treści przez prawo kanoniczne nie może oznaczać rezygnacji z dążenia do tego, by język prawa kanonicznego był komunikatywny dla innych systemów prawnych. Nie należy też przywiązywać zbytnej wagi do systematyki norm kodeksowych, gdyż każda systematyka jest tylko pomocą dla prawnika. Zdaniem p. prof. Kupiszewskiego pojęcia *societas* i *communio* mogą być stosowane jednocześnie do Kościoła, gdyż ich zakresy w znacznej mierze się pokrywają, choć nie są identyczne. Natomiast akcentowanie obowiązków wiernych przed ich prawami wiąże się z działalnością Kościoła na zewnątrz (np. charytatywną), gdzie obowiązki muszą iść przed uprawnieniami. Oceniając zaś wpływ świeckich systemów prawnych na teorię prawa kościelnego nie wolno zapominać o pozytywnym wpływie, jaki prawo kanoniczne wywierało i wywiera na prawo

świeckie (np. obrona życia, idea wolności człowieka itp.). W dalszym ciągu dyskusji zabrał głos ks. prof. dr hab. Marian Żurowski. Zasygnalizował on, że słusznie krytykuje się naleciałości z prawa świeckiego, które wypaczyły spojrzenie na Kościół, ale trzeba zdawać sobie sprawę, że całkowicie nie da się wyeliminować wpływu świeckiej kultury prawniczej na prawo kanoniczne i taka eliminacja nie zawsze byłaby wskazana; należy tylko bronić się przed wypaczaniem oryginalnych treści kościelnych. Wyraził też ks. prof. Żurowski opinię, że mimo formalnego braku określenia roli prawa Bożego w prawie kościelnym, rola ta jest oczywista.

Ks. prof. Sobański ustosunkowując się do opinii wyrażonych przez dyskutantów stwierdził m. in., że pominięcie w normach ogólnych nowego Kodeksu roli prawa Bożego może rodzić wrażenie, jakoby prawo Boże było jedynie przednaukowym, „prywatnym” założeniem dla kanonisty, a nie czymś, co prowadzi go w całej jego pracy. Skoro zdecydowano się umieścić w Kodeksie normy ogólne, to winny one uwzględnić też prawo Boże. Odnośnie pojęć używanych na określenie Kościoła ks. prof. Sobański zauważył, że teoria prawa kościelnego powinna zmierzać do tego, by ukazać obiektywny i subiektywny aspekt Kościoła, a bardziej do tego celu jest przydatne pojęcie *communio* niż *societas*. Nauka prawa kanonicznego nie może się oczywiście izolować od nauk prawnych w ogóle, lecz nie może też mechanicznie przenosić pojęć świeckich na rzeczywistość kościelną, lecz musi tę rzeczywistość precyzyjnie i adekwatnie wyjaśniać.

Po zakończeniu dyskusji ks. dziekan Pasternak podziękował jej uczestnikom i autorom referatów, a następnie sam przedstawił opracowanie na temat *Zmiany w kościelnym prawie majątkowym w świetle dyskusji kongresowej*. Nawiązując do referatu bpa A. Maidy stwierdził, że nowy Kodeks oddzielił majątek kościelny od urzędu kościelnego, złączone dawniej w pojęciu beneficjum. Dos nie jest już warunkiem erygowania parafii (kan. 515), a źródłem jej utrzymania, podobnie jak zaspokojenia innych potrzeb materialnych Kościoła, są ofiary wiernych (kan. 222 § 1, 1260—1263). Wprowadzie istniejące jeszcze dziś beneficja nadal pozostawiono, ale zalecono, by dochody i uposażenie beneficjów powoli przenosić na fundusz diecezjalny (kan. 1072). Wyraźnie są też określone cele posiadania dóbr materialnych przez Kościół: organizowanie kultu, utrzymanie duchowieństwa i pracowników kościelnych, dzieła apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych. Dlatego też — wbrew dawniejszym opiniom — alienacji nie uważa się za zło konieczne, lecz za środek do osiągnięcia tych celów (kan. 1254). Inaczej wreszcie niż w dawnym prawie ujęto obecnie podmiot własności dóbr kościelnych. Dawniej dobrami kościelnymi była własność wszystkich kościelnych osób moralnych. Obecnie wyłączono z pojęcia dóbr kościelnych własność prywatnych osób prawnych (kan. 1297).

W dalszej części referatu prelegent zauważył, że rezygnacja z systemu beneficjalnego i zaspakajanie potrzeb Kościoła w oparciu o ofiary wiernych zrodzi jednak nowe problemy. Dawniej ściśle rozgraniczono między *ususfructus*, którego właścicielem był beneficjant i samym majątkiem kościelnym. Obecnie trudniej będzie to uczynić, choć kan. 1267 zawiera ogólne domniemanie, że ofiary są składane na rzecz kościelnej osoby prawnej. Nadal problemem będzie uniknięcie nierównego i niesprawiedliwego uposażenia duchownych oraz odprowadzanie nadwyżek na cele ogólnokościelne. Nowy Kodeks zawiera normy dające nadzieję rozwiązania tego problemu: zaleca stworzenie funduszu diecezjalnego dla wynagradzania duchownych (kan. 1274), określenie wysokości opłat (kan. 1264), upoważnia biskupa do nakładania podatków (kan. 1263).

Sygnalizując inne zmiany w prawie majątkowym ks. doc. Pasternak omówił udział świeckich w zarządzie dobrami kościelnymi, środki zabezpieczenia właściwej nimi administracji, zezwolenie Stolicy Apostolskiej na alienację, kontrolę i sprawozdania z zarządu dobrami kościelnymi. Omawiając zaś dyskusję, która toczyła się w Ottawie, stwierdził, iż dotyczyła ona zasadniczo problemów lokalnych. Z zagadnień ogólnych jedynie ks. prof. Krukowski poruszył problem odpowiedzialności za administrację dobrami sprzeczną z prawem. Kończąc swe wystąpienie prelegent — w związku z problemem poruszone przez ks. prof. Pieronika — wyraził opinię, że przez administrację zwyczajną należy rozumieć czynności dokonywane co roku, a szczególnie wytycznych należy oczekiwać od Konferencji Episkopatu.

Symposium zakończono zapowiedzią nowości mających się ukazać drukiem z zakresu komentarzy do nowego Kodeksu oraz zapowiedzią specjalnego sympozjum naukowego, które zorganizuje ATK z okazji 50-lecia pracy naukowej ks. prof. dra hab. Mariana Myrchy.

ks. Marian Rola